

Бухенвальд: Українці проти НКВД

Источник: http://holocaustrevisionism.blogspot.ru/2004/12/blog-post_21.html

В'язні Бухенвальда після визволення

Наша газета продовжує публікацію спогадів учасників українського Руху Опору нацистам під час Другої світової війни. Відомо, що НКВД проводило свою діяльність не лише всередині країни, а й за її межами. Про це вона нагадала гучним вбивствами Євгена Коновальця в Роттердамі.

Під час війни агенти цієї всюдисущої служби проникали у гестапо, вермахт, власівську армію РОА, ОУН, Європейський рух опору. Мережа НКВД діяла і в концентраційних таборах — і тут Москва намагалася не випустити з-під комуністичного впливу своїх колишніх громадян. У таборах таємні агенти НКВД могли ліквідувати своїх ідеологічних супротивників майже безкарно. Також активно розбудовували свою підпільну таборову мережу і польські шовіністи. Отож, жорстока боротьба продовжувалася і за ґратами. Про трагічну долю арештованих гестапо членів ОУН і боротьбу українців за власну гідність навіть у смертельних обіймах німецьких концтаборів розповідає учасник оунівського підпілля і в'язень Бухенвальду Володимир Ленник.

***

Табірний оркестр

Перші українці, що потрапили до концтабору Бухенвальд, були полоненими Червоної Армії. Між полоненими було дуже багато українців, як і між розстріляними і тими, що вижили. Всі вони стали першими жертвами божевільної східної політики Гітлера. Після них почали прибувати українці з «ОСТ»-таборів, які потрапили туди за оборону людських прав, спротив новим панам, втечу по дорозі в Німеччину і т.п. Між тими українцями було багато свідомої молоді, але всі вони були добрим матеріалом для табірних комуністів. Позаяк були молоді й без життєвого досвіду. І між полоненими, і між цивільними можна було зустріти різних в'язнів, їх було кілька категорій: політичні, асоціальні та інші. Всіх їх перемішано й охрещено просто «руськими».

Німці не мирилися з існуванням українців. Представники всіх народів носили трикутники з початковою літерою назви свого народу, українцям цього не дозволялося, їх примушували носити літери інших народів, переважно росіян і поляків. Протести не допомагали. Внаслідок цього виник такий парадокс, що в урядових реєстрах не було українців. Не видно їх було і в таборі, якщо дивитися на знаки. Однак з усіх національностей українці були найчисельнішою групою.

Користаючись з такої політики німців, наші «добрі» сусіди — поляки і росіяни — на кожному кроці переслідували українців. Вистачало заговорити українською, щоб звернути на себе їхню увагу, а потім терпіти постійну нагінку, що не рідко для українців закінчувалося крематорієм, або в кращому разі — висилкою на транспорт. Таке переслідування загнало українців у глибоку конспірацію своєї національної належності. Кожен старався захвати щонайглибше, хто він є, кожен боявся бути розконспірованим.

Такий стан застали нові в'язні-українці, перші політичні в'язні, члени і симпатички Організації Українських Націоналістів під проводом Степана Бандери. Їх прислано сюди внаслідок відомої акції 1942 року, коли гестапо напало на лінію зв'язку й заарештувало майже половину активу. Члени ОУН вже сиділи 1941 р., але в інших концтаборах, найбільше в Аушвіці. Бухенвальд ще не мав наших.

Прихід нових українців спричинив деяке замішання в усталеній таборовій практиці. По-перше, вони твердо обстоювали свою національність, не дивлячись на тортури. Не допомогли їй побої, на запитання про національність відповідь завжди була: «Українець!». Тоді СС вирішило нотувати в документах «українець», але відзнаку все одно приписали «П» (поляк) або «Р» (росіянин). Про таке рішення вони в'язнів не повідомили, тільки після побоїв передавали до табору.

У таборі на нових українців уже чекали поляки і москалі. Починалося «слідство». За що потрапив до концтабору, хто за національністю? І знову побої. Це насторожувало новаків, і вони почали шукати шляхів, щоб тому запобігти. Вони зайняли позицію сили: коли почнуть когось бити — всі стають в оборону, не дивлячись на наслідки. Це мало свій вплив. Поляки і росіяни, побачивши спротив, дали на деякий час українцям спокій.

Це дало в'язням можливість розирнутися, зорієнтуватися в ситуації і пристосуватися до неї. У виході з такого становища допомогло незнання українських справ поляками і москалями. Мало хто з них мав у той час поняття про ОУН. Тому розконспіровані українці, що жили між поляками, обрали маску комуністів, а ті, що між росіянами — або поляків, або також комуністів. Це їх рятувало від ліквідації, бо, втягнувшись у таборове життя, стали «старими асами». Так почалася вперта, послідовна праця задля врятування життя і доброї слави українців.

Члени ОУН, прийшовши до концтабору, хоч і зустрічали людей незнайомих, проте відшукували між ними членів і симпатиків ОУН та єдналися з ними в одну громаду. Була вона сильно законспірована, але додавала сили і витривалості. Зустрічі, розмови, допомога й оборона перед лихом творили сильне братерство. У розмовах у глухому кутку часто можна було почути рідну мову. Поволі до нашої громади приставали нові й нові українці з різних земель. Зростала кількість — зростала сила. Розмови рідною мовою ставали щоденним явищем. Страх відходив.

Незабаром до розмов долучилися співи. Спершу тихесенько, а згодом на повні груди. Українська пісня, як і віки тому, об'єднала українців. Це не подобалося «сусідам», але вони вже боялися нас зачіпати. Відчували міцний п'ястук. Якось ще пробували поляки на 37-му блоці бити українця, однак те викликало негайну реакцію: десятки українців одразу прибігли до блоку. До чинного виступу не дійшло, але поляки відчули, що зачіпати не варто.

Табірні гроші (лагергельд) на які можна було відвідати кафе

На переломі 1943—1944 років почали привозити з України масові транспорти, що склалися виключно з українців. Тут було багато членів ОУН. Тоді почалися змагання між нами і комуністами. Комуністи вишукували всіх національно свідомих українців і нищили їх, а ми також вишукували і давали їм допомогу та брали під опіку. Це був запеклий, нерівний змаг. Однак українська підпільна громада врятувала дуже багато українців від неминучої смерті.

Та, на жаль, не всіх ми врятували. Багато борців за волю України були замучені комуністично-московськими чи польськими руками.

1944 року принагідні зустрічі стали регулярними сходи, що, звичайно, відбувалися щонеділі, по обіді, під голим небом, або меншими групами по блоках. Сходи ті не мали організаційного характеру, тобто не було там обраного чи іншого керівництва, а була дружня розмова і дружні рішення, що їх всі виконували беззастережно. 1944 р. німці зробили деяке послаблення режиму і він став роком активного культурного життя в Бухенвальді. Тут наша громада вирішила взяти активну участь.

На одних сходинах вирішено одноголосно поставити українську п'єсу. Спершу було вирішено поставити п'єсу «Мати-наймичка». Найбільша трудність — не було тексту п'єси. Але й на це знайшлася рада. Один з друзів Павло Білоцерківський заявив, що може її пригадати з пам'яті й записати. Це скоро було зроблено. За тиждень тяжкої праці п'єса була з досить великою точністю відтворена і ми поділили ролі, які виконували українці з різних земель. Але, на жаль, пам'ятаю прізвища лише деяких виконавців: Дунько — Гайдук, В.Леник — Марія, Ульянов — Маруся, Легін — парубок з гурту. Щоб замилити комуністам очі, п'єса наприкінці мала політичне забарвлення — боротьба проти польського пана.

Почалася підготовка. Після дня тяжкої праці невтомні аматори сходилися в підвалі «Еффектенкамери» і робили проби. Щоб у п'єсу вмістити якнайбільше української культури, додано також одну яву — українське весілля. Виконуючи весілля, ми повинні були показати красу наших звичаїв, танців, пісень. Це все було

вдало виконано. Успіх був великий. П'єсу поставлено вперше у 25-му блоці, який майже весь був українським. Ця вистава справила сильне враження на всіх присутніх українців, як і на чужинців. Українцям це були цілющі ліки. На грудях аматорів виднілися різні знаки, але кров і душа в них одна. У них б'ються українські серця, і всі працюють для однієї цілі. Майже в той самий час друга група українців, молодих хлопців з 8-го блоку (малолітніх) поставила «Сватання на Гончарівці». Але найбільшу активність проявила група інвалідів і старих з 61-го блоку. Вони поставили 30 квітня 1944 року «Наталку Полтавку».

Вороги, занепокоєні успіхами наших імпрез, почали слідство і розгром ініціаторів цієї культурної роботи. Насамперед натисли на українців, які жили між росіянами. До них було приставлено агентів, що їх застрашило і деякі не захотіли більше брати участі у виставах. Тим часом одного з полонених, що був дуже запальний і, головне, не вмів конспіруватися, комуністи просто знищили. Був це старшина Червоної Армії (прізвища, на жаль, не пам'ятаю). Він був свідомим українцем і завзятим націоналістом. Зв'язавшись з нами, він став частим гостем у нас, разом з кількома старшинами і підстаршинами. Щокроку розказував про ОУН і її боротьбу. Також почав організувати в таборі полонених-українців. Це помітив НКВД, і коли він, захворівши, пішов до лікарні, його вже звідтіля не випустили. Там його вбили ін'єкцією отрути. Інші полонені були змушені сильніше законспіруватися, і зв'язок з нами утруднився. Однак він тривав до кінця. Особливо найактивнішим з полонених був лейтенант Петро, родом з Умані.

Одночасно зі слідством НКВД над українськими виставами і українцями-полоненими розпочалося слідство на 18-му блоці, де були малолітні в'язні. Сиділи тут хлопці віком від 5 до 18 років. Блок стояв окремо від табору і був виключно український. Забрані з України діти мусили тут каратися роками. Цей блок став предметом комуністичного «виховання». Тут було організовано школу, звичайно, московською мовою. Учителем наставлено росіянина Яшку, що по-звірячому ненавидів українців, а особливо українську мову. На цей блок ми звернули увагу, почали вишукувати молодих свідомих українців. Українське життя тут також почало жевріти. Тут було поставлено п'єсу «Сватання на Гончарівці», тут можна було почути українські пісні.

Але рука НКВД скоро почала це ліквідувати. Нагінка на українську мову попередила інші акції. Особливо попусував багато крові ворогам дев'ятирічний Борис (дітей за прізвищами ніхто не знав). Він вперто, попри всі старання «вихователів», говорив лише українською мовою. Не допомагали побої, які стали щоденним явищем. Нам про це донесли і ми заопікувалися хлопцем. Борис щоденно втікав з блоку і пересиджував в котрогось з нас. Коли москалі почали йому загрожувати стратою, ми попіклувалися переведенням Бориса до іншого блоку, поміж українців. Так він врятувався.

Наприкінці літа 1944 року НКВД закінчив слідство і видав кілька присудів до смерті, кільканадцятьох вислали на транспорт, а інших поставили під суворий догляд. Засуджені були «старими» в'язнями і виконання присудів, звичайно, було утруднене. Однак ми були вже сильно зорганізовані. Маючи своїх людей у комуністичній розвідці, нам було про все заздалегідь відомо і ми відповідно

застереглися в щоденному житті, щоб протидіяти намаганням НКВД. Головне, треба було засудженим особам не йти до лікарні, не ходити табором поодиноці і не виходити з блоку, коли кличе невідома особа. Внаслідок цієї остороги присуду не вдалося виконати, тож ми провели акцію ревізії присуду через своїх людей, що були законспіровані і працювали в комуністичній мережі.

Та наша діяльність була ширшою. Найголовнішим завданням було фізичне і моральне збереження друзів. Це не легко було виконати в таких страшних умовах. Для фізичного збереження було необхідно поставити друзів на кращу працю. Для цього треба було мати «плечі» в адміністрації табору і кращих командах. 1943 року нам вдалося спільними зусиллями помістити кількох друзів на відповідні роботи та знайти приятелів між відповідальними працівниками. Маючи маленькі впливи, можна було помалу витягати з поганих умов праці наших людей і поміщати їх на кращі місця.

Так ми врятували життя не одному українцеві. До того ж організовували матеріальну допомогу. Більшість українців-політв'язнів з власної ініціативи ділилися харчами, одягом з друзями, які більше того потребували. Ніхто не посмів би комусь нагадувати про цей обов'язок, бо жоден не мав тих життєдайних благ забагато.

Ще тяжче було зберігати морально нашу громаду. Безперервний терор, брак літератури, брак новин з Краю і зв'язку з рідними чи братами по крові часто призводив молодих, а ще швидше старих, до зламу. Особливо той факт, що багато в'язнів було заарештовано з допомогою наших братів-українців (допомога гестапо в акції проти ОУН в Німеччині 1942 року від мельниківців), породжував зневіру в єдність нашого народу. Незацікавленість українських в'язнів нашими комітетами діяла вбивчо на нашу психіку. Однак ми не падали духом.

Душею ми були далеко... Там, в Україні, де б'ється УПА... Там, де гинуть герої... Ми дістали газети, кілька книжок. Це був скарб. Це була зброя в боротьбі за духовний стан. Цю зброю ми діставали не раз через друзів, що працювали у місті і зустрічалися з цивільними робітниками. Зустрічі проходили тяжко, небезпека була велика, але ми діставали українські газети і книжки. Щоправда, нам часто було дуже гірко читати в них отруту для українського народу.

Але все ж таки, ті газети приносили нам хоч крихітку України, тієї України, що, може, й забула за своїх синів — борців за її волю. Той зв'язок часто переривався, бо не завжди була нагода стрінутися з українцями, що мали свої часописи і книжки, або відважувалися на передачу їх в'язням. Ті ділянки діяльності української групи, тобто фізичне і моральне збереження якнайбільшого числа українців і сильна організація, виконувалися до останнього дня неволі. Багато українців, що вийшли живими з того пекла, завдячують своїм життям тій діяльності. Після розгрому комуністами нашого культурного життя багато друзів виїхали з Бухенвальду на далекі робітничі команди. На цих командах умови для українців були здебільшого кращими, ніж у Бухенвальді, бо сюди рука НКВД не сягала.

А тим часом Німеччина котилася до кінця. Помалу наближався фронт до центральної Німеччини, з ним ліквідовувалися численні менші концтабори і віддалені робітничі команди табору Бухенвальд.

До табору приїжджали знову старі друзі, часто виголоднілі, виснажені фізично і духовно. Тут їх усіх зустрічала громада організованих українців і давала допомогу.

Одразу після визволення з німецької неволі, за ініціативою Івана Слободяна, кільканадцять друзів зібралися в лісі на перші сходи́ни, де вибрали провід групи. Провідником обрали Слободяна Івана, а заступником — Луковського Євгена. Тут же намічено план подальших дій. Попереду була тривала боротьба за вільну Україну.

Володимир Леник